

Ferdinand Sauerbruch, en av kirurgins stora, dömdes två gånger till döden

Ferdinand Sauerbruch är ett av kirurgins stora namn, känd bl a som den förste toraxkirurgen. Hans memoarer, »Das war mein Leben», som han skrev 1950 vid 75 års ålder, utgör såregen läsning.

Så väcktes intresset för bröstorgans kirurgi

I början av sin läkarbana såg Sauerbruch en patient dö i pneumotorax, något som då ingen kunde behandla. Han började fundera över bröstorgans kirurgi, och när han senare fick börja vid Mikulicz kirurklinik i Breslau började han 1903 försöka finna metoder att operera i brösthålan, vilket dithills varit omöjligt.

För att inte lungan skulle falla ihop när bröstkorgen öppnades måste man ordna antingen ett övertryck i lungan eller ett undertryck kring den öppnade bröstkorgen.

Sauerbruch valde det sistnämnda alternativet och byggde en undertryckskammare, plåtskodd och lufttät, som rymde såväl patientens kropp som operatör och assistent. Patientens huvud stack ut genom ett hål i kammarväggen belagt med ett gummimembran som slöt tätt kring halsen. En pump sög ut luft ur kammaren till ett undertryck av 10 mm Hg, motsvarande trycket 300 meter över havet, vilket inte bereddde operatören några problem. Narkotisören satt

utanför kammaren och gav narkos på öppen mask med eter.

Sauerbruch skildrar öppet sina problem under konstruktionsarbetet, bl a ett misslyckat fall som ådrog honom chefens vrede. Till slut gick dock allt väl, och Sauerbruch väckte stor sensation på kirurkongresser, där han också demonstrationsopererade. Att intubera hade man inte lärt sig annat än via trakeotomi, som ansågs riskfyllt.

Henry Head gjorde 1886 den första endotrakeala intubationen med cuff under arbete i Prag. Han blev senare neurolog i London. Han var dock tydligen okänd för Sauerbruch.

Turné i USA upptakten till världsberömmelse

Mikulicz, som var en berömd bukkirurg som också beskrivit spottkörteltumörer, avled vid 55 års ålder i cancer. Efterträdaren hade sina medarbetare med sig från annat håll, så Sauerbruch måste söka sig nytt arbete. Efter en tid i Greifswald fick han en professur i Marburg, och inbjöds vid denna tid till en föreläsningsturné i USA, som stadfäste hans berömmelse.

År 1910 kallades han till professor och klinikchef i Zürich, och nu spreds hans namn över världen. Finansmagnater, kungar och statsmän sökte hans vård. Nu ändrar också memoarerna karaktär.

Tidigare framstår Sauerbruch som den strävsamme, fattige doktorn som med många anekdoter skildrar sitt arbete för sina patienter, men också vågar säga ifrån till sina chefer, vilket inte alltid uppskattades. Nu blir han den berömda klinikern som gärna berättar om den uppskattning han rönt från sina förnäma patienter, men som inte heller sticker under stol med sitt despotiska styre av kliniken. Underläkare skulle ägna hela sitt dygn åt patientarbete. När en av dem meddelade sin avsikt att gifta sig fick han chefens besked att »det var ju synd att han tänkte sluta sin anställning redan».

Hjälpte hög som låg

Sauerbruch sparade dock inte sig själv. Han ställde upp natt som dag

för operationer som krävde hans kompetens, och hans omtanke om patienterna är föredömlig. Hans toraxkirurgiska pionjärbete kom nu väl till pass vid lungresektioner och lösning av adherenser på många patienter från de berömda schweiziska sanatorierna i trakten. Tidigare hopplösa fall, dömda till årslånga sanatorievistelser, kunde nu skrivas ut friska efter operation.

Ofta kallades han till olika delar av världen för konsultationer och operationer. Den då just avsatte kung Konstantin av Grekland kom 1917 till Sauerbruchs privatklinik för en operation, medförande familj och hov som tog i anspråk ett flertal av klinikens rum. När behandlingen lyckligen genomförts visade det sig att kungen inte hade några pengar. Sauerbruch måste skuldsätta sig i schweiziska banker för att klara sin privatklinikens affärer. Flera år senare återinsattes Konstantin på tronen och betalade då omedelbart sin skuld – till Sauerbruchs stora lättnad.

Krigskirurg

När första världskriget kom 1914 ställde Sauerbruch upp som krigskirurg i den tyska armén, samtidigt som han var tjänstledig från sin befattning i det neutrala Schweiz, vilket vållade vissa problem.

Han hade tidigare konstruerat en arm-handprotes, vars fingrar koplades till muskelrester i den amputerade armen och gav väsentligt bättre funktion än tidigare modeller. De instrumenttekniker som framställde proteserna fick nu installera sig i ett improviserat sjukhus invid schweiziska gränsen, dit Sauerbruch regelbundet reste från Zürich för att ta hand om de många amputerade krigsskadade.

En dag kallades han till kejsar Wilhelm, som skickade honom som sändebud med privata brev angående krigsföringen till kungen av Bulgarien och till sultanen av Turkiet, emedan den berömda kirurgen inte kunde misstänkas för några diplomatiska ärenden och därför fritt fick passera gränserna.

År 1918 kallades Sauerbruch till professuren i München, vilken han

MEDICIN HISTORISK

paus

Medicinhistoriska ögonblicksbilder, i form av en kort text till en bra bild, välkomnas!

»Medicinhistorisk paus»
Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm

Redaktör:
Kristina Räf

accepterade eftersom han ville arbeta i Tyskland under dess svåra år. Han utnämndes då också till »Geheimrat», en mycket eftertraktad titel.

Dömdes till döden

I november 1918 blev det revolution i München, och ett kommunistband kom till makten. Sauerbruch, som hade behandlat en av den gamla regimens män och gömt honom för revolutionärerna, häktades och dömdes till döden. Några timmar före avrättningen kom en rysk politruck på inspektion till häktet, kände igen Sauerbruch, som i Zürich hade räddat livet på hans mor trots att hon var medellös flykting. Han befriade omedelbart fången och körde honom tillbaka till kliniken, där han arbetade ostört tills befrielsearmén kom.

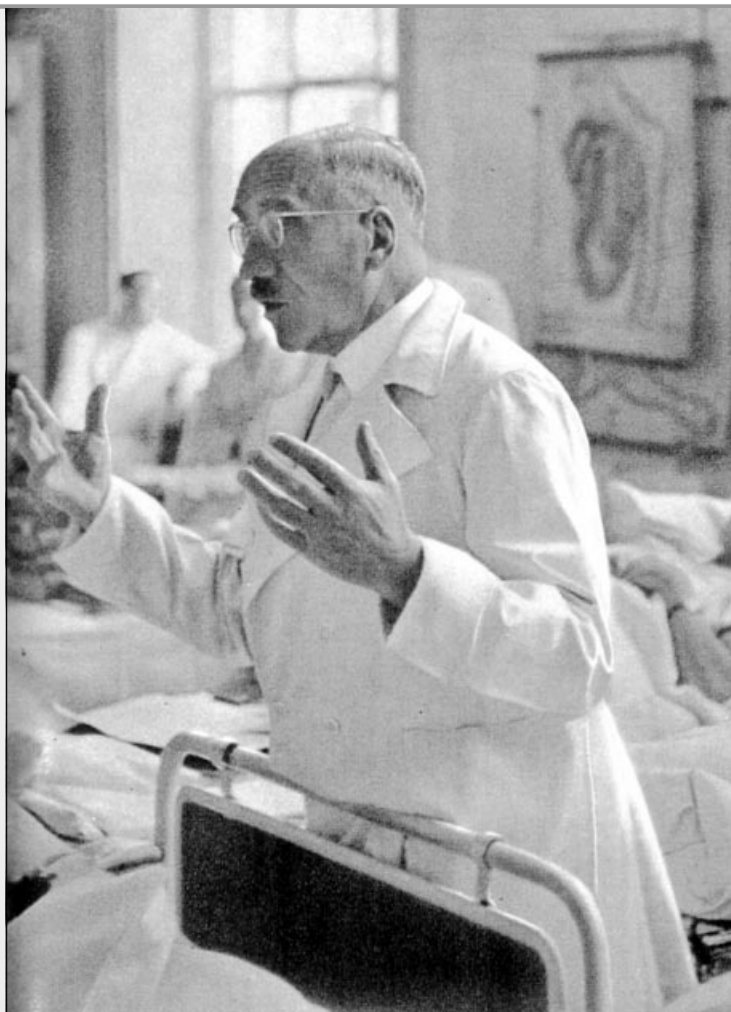
Sauerbruch opererade där general Ludendorff för en Basedowstruma som givit symtom i flera år. När generalen sedan kände sig frisk och märkte skillnaden utbrast han: »Om denna operation hade utförts för flera år sedan hade vi vunnit kriget.»

Sauerbruch var allmänkirurg, sin toraxkirurgiska innovation till trots. En epileptiker botade han genom att extirpera ett meningeom. Konrad Röntgen befriade han från en ansiktstumör, misstänkt malign efter alla röntgenstrålar denne utsatts för, men dessbättre benign.

Krigskirurg än en gång

År 1927 kallades Sauerbruch till kirurgprofessuren i Berlin och chefskapet för Charitékliniken. Han kom nu än mer i händelsernas centrum. Han behandlade president Hindenburg och efter 1933 flera av nazitysklands toppfigurer, dock aldrig Hitler. Privat kritiserade han hårt nazismen, men höll sig annars inom klinikens murar och fick därför vara ifred. Han opererade nu också hjärtan, perikardit och till och med ett aneurysm med lyckat resultat.

När andra världskriget bröt ut blev Sauerbruch utnämnd till generalläkare med uppgift att övervaka krigsmaktens sjukvård. År 1942 kallades han till Hitlers högkvarter, där han först fick bevittna ett av Hitlers

Omtanke och omsorg om sina patienter var Ferdinand Sauerbruchs ledstjärna. Det räddade honom – två gånger – från att avrättas!

ursinnesutbrott, men sedan fick order att åka till Turkiet och operera utrikesministern, som var svårt sjuk.

Avrättningsdom nr 2

Sauerbruch var nära vän med Stauffenberg och männen kring 20 juli-attentatet mot Hitler. Han hade dock aldrig deltagit i den direkta planläggningen, och undgick därför med knapp marginal att avrättas.

När Berlin stormades fortsatte han sitt oavbrutna opererande av krigsskadade, däribland många ryssar, och därför fick han ostört fortsätta. Han ställdes dock inför de-nazifieringsdomstolen, som efterfrågade vittnen som kunde tala till hans förmån. Han svarade då att de många sårade och sjuka som han räddat till livet kanske kunde höras, varefter

han släpptes och sedan gick i pension, 70 år gammal.

Fängslande porträtt

Det är ett fängslande självporträtt som framtonar i denna bok, som är fylld av anekdoter om patienter, ofta berömda personer, och deras behandling. Omtanke och omsorg om patienterna är ledmotivet, som också anges ursäktat ett auktoritärt styre med ringa hänsyn till medarbetarna.

Nils Brage Nordlander
med dr, Uppsala

Referens

1. Sauerbruch F. Das war mein Leben. Bad Wörishofen: Kindler & Schiermeyer, 1951.